

Kong Kristian II på Sønderborg.

Af A. D. Jørgensen.

Blandt de historiske minder fra Als og Sundved forud for vor egen tid kan sikkert intet andet i betydning og ejendommeligt præg måle sig med det om kong Kristians fængsel på Sønderborg slot. Alle, der som forfatteren af denne fremstilling, er opvoksede her, vil have modtaget dybe barndomsindtryk af fortællingerne om den ulykkelige mand, der sad indemuret i sin snævre tårnstue, ene med bevidstheden om sin blodskyld og de forbandelser han havde pådraget sig ved sin grusomme og troløse fremfærd mod hundreder af sagesløse mænd og kvinder. For mig knyttede disse indtryk sig uadskilleligt til mindet om kong Fredrik VII's modtagelse i Sønderborg i efteråret 1848, gensynet af danske soldater efter de mellemliggende måneder med deres kampe på Dybbølbjerg, og den bevægede stemning på Sønderborg gade, da det rygtedes, at kongen i sin tiltale til bønderne havde erklæret hertugen af Augustenborg for „fuglfri“. Hvad jeg den dag for første gang hørte om den fangne konge, forekom mig ingenlunde som et fjernt og løsrevet sagn, men som et led i begivenheder, der syntes at strække sig tilbage i tiden, i uafbrudt broget rækkefølge, som en stadig fornyet kamp mellem konger og hertuger, danske og tyske hære. Og mere eller mindre er det vel gået alle jævnaldrende og

yngre således, idet billedet af den faldne konge er smeltet sammen med hvad vor slægt har oplevet af store og bratte omvæltninger, af tilskikkelser, der så uforståeligt har grebet ind i vort liv som for at friste vor tro på rettens og sandhedens magt. — Og dog kan intet føre os det tydeligere for øje, at sandheden og retten før eller senere vinder sejr, end netop dette mørke blad i vor kongeslægts historie, der er mærket med Sønderborgs navn.

Kong Kristian II var en mærkelig mand, både som menneske og som konge. Vidtskuende og dristig lagde han sine planer til de nordiske rigers udvikling i velstand og magt, frisindet og dansk som få af vore konger, tegnede han til at skulle grundlægge en ny og lykkelig tidsalder for vort folk. Men disse store evner og egenskaber var ikke bårne oppe af en tilsvarende personlighed; han manglede ligevægt i sindet, det rette mod og den selvbeher-skelse, der er uundværlig for statsmanden; ja han lod sig henrive til handlinger, der trodsede al ret og retfærdighed og måtte opægge alle imod ham; han kunde til tider næsten synes at være utilregnelig. Derfor svigtede også lykken ham gang efter gang; han mistede Sverige efter blodbadet i Stockholm; han opgav Danmark og Norge for et udbrud af misnøje med hans hårdhed og uordholdenhed, og da han otte år efter kom tilbage for at vove en ny kamp for kronen, trættes han snart og overgav sig viljeløs i sine fjenders hænder.

Onsdagen den 24. Juli 1532 bestemtes det i et hemmeligt møde i Helligånds kirke i København, at kong Kristian, der hvert øjeblik ventedes til byen fra Norge, skulde sættes i sikker forvaring. Tilstede var foruden danske rigsråder og holstenske landråder også kong Gustav

Vasas og hansestædernes sendebud; alle havde ved ed forpligtet sig til at fortie ikke blot beslutningen, men også de udtalelser, der faldt under forhandlingerne.

Kongen kom med frit lejde og havde altså ret til at vende tilbage til Norge, hvis ikke det attråede forlig med kong Fredrik opnåedes; dette lejde agtede man imidlertid at bortforklare for at slippe for yderligere bryderier med den farlige modstander, der endnu, som man indrømmede, havde det største tilhæng blandt menigmand i riget.

Da denne beslutning efter fangens ankomst nærmere skulde sættes i værk, forhandlede der om stedet, hvor han skulde sættes i forvaring; man var nærmest stemt for Visby på Gulland, men også Nykøbing på Falster og Sønderborg på Als nævntes; det gjaldt jo først og fremmest om at finde et sikkert sted. Da de svenske og Lybekkerne imidlertid nægtede at indgå en udtrykkelig skriftlig erklæring om, at fængslingen var en fælles beslutning, måtte de danske og holstenske råder tage hele ansvaret på sig og valget faldt derfor på Sønderborg, der lå mellem de danske øer og hertugdømmernes fastland. Søndagen den 28. Juli udfærdigede kong Fredrik den instruks, som skulde medgives de fire adelsmænd, der førte ham til sit bestemmelsessted; det var to danske (Otto Krumpen og Knud Pedersen Gyldenstjerne), en sønderjydsk (Goske Ahlefeldt, amtmand på Nørborg) og en holstensk råd (Iven Reventlov). Det blev heri pålagt dem at aflevere kongen som en fange til lensmanden på Sønderborg Ditlev Brokdorp; hans kansler og øvrige følge skulde sendes bort, tilbage til København eller ud af landet til Tyskland; kun „hans lille dreng“ skulde blive hos ham til opvartning. De skulde indsættes i det blå tårn, i sikker forvaring og

forsynes med det nødvendige; kongens rejsegods, „kasser, lader, skrin, store og små, vadsække, klæder og hvad han ellers har med sig,“ skulde forsegles og tages i forvaring, til kong Fredrik selv kom tilstede. Fire adelige hofsinder, af hvilke i det mindste de tre var fremmede, fra Tyskland (Asch v. der Werder, Jobst Bock, Peter v. Podewils), medens den fjerde (Bartelemes v. Qualen) var af en slægt, der også kendtes i Sundved, sattes til at være ham til selskab og bevogte ham. Ditlev Brokdorp skulde i et og alt indestå for fangen og derfor ikke lade uvedkommende få adgang til ham; alle, som fandtes på slottet, skulde edelig forpligte sig til ikke at stå i utilladelig forbindelse med ham eller være ham til vilje. Døde kongen, skulde slottet vel overgives til hans sønner, men fangen først udleveres til de otte råder, fire danske og fire holstenske, som havde indgået gensidige forpligtelser med kongen om aldrig at frigive ham.

Anden dagen efter forhandlede der med kong Kristian for at få ham til at samtykke i, at der blev bestemt et nyt møde i Flensborg, ved hvilket fremmede venskabelige fyrster skulde være tilstede. Kongen gik nødig ind herpå, men gav sig dog tilfreds. Straks efter afsejlede han; de var tre fartøjer i følge.

Rimeligvis var det ved denne lejlighed at mænd og kvinder strømmede sammen ved havnen i Helsingør for under tårer og høje klageråb at se den borgerkære konge drage afsted, som man vel kunde tænke sig, for bestandig; forhandlingerne i København var selvfølgelig blevne fulgte med spændt interesse fra alle sider, og selv om man ikke kendte enkelthederne, kunde det dog ikke være skjult for nogen, at man var tilsinds at gribe til hårde råd.

Sejladsen nord om øerne var langsom; de har vistnok ligget vejrfaste et eller andet sted; thi først en halv snes dage efter kom de en morgenstund forbi Middelfart og Hinsgavl. Der blev givet salut med kanoner fra borgen, medens et uvejr med torden og storm stod over Bæltet.

Samme aften stod de ind ad Alssund og lagde til ved Sønderborg. Nu meddeltes det da kongen, at han måtte gå i land; han gav sig ilde og påberåbte sig løfter og breve, men måtte gøre, som der blev sagt. Han bad da om, at følget skulde blive hos ham og det lovedes indtil videre; det var ialt omtrent 16 mænd, siges der. Men næppe var kongen kommen indenfor porten, før den lukkedes efter ham, så følget blev udenfor. Kongen blev heftig og greb den nærmest stående i halsen; det kom til håndgribeligheder, ridderen Knud Gyldenstjerne tog kongen i skægget og rev den svære gyldne kæde til sig, som han havde om halsen med den kejserlige ridderorden (det gyldne vædderskind). Rimeligvis har han herved villet betegne, at kongen nu var en fangen mand, der ikke kunde bære kongelige prydelser; ordenskæden fandtes senere blandt kong Fredriks klenodjer. For at stille ham tilfreds blev imidlertid et par af følget inddadte, dog kun for dagen efter atter at fjernes. Kun dværgen og to „drenge“ forblev hos ham.

Klokken var mellem 8 og 9, fredagen den 9. August 1532, St. Laurentius aften, da kong Kristian førtes ind over slotsbroen; således findes det optegnet af den daværende præst i Såtrup, Peder Brun. Det var en begivenhed, som vel kunde sætte egnens beboere i bevægelse. Anden dagen efter døde hans eneste søn i Regensburg i Sydtyskland.

Nogle dage efter kom kong Fredrik til Flensborg; Ditlev Brokdorp mødte hos ham og blev edfæstet på de forpligtelser, der var pålagte ham. Der blev intet af mødet mellem de to konger; Fredrik var gammel og svag og kunde ikke godt tåle sindsbevægelser, det eneste som jo vilde komme ud af et sådant gensyn. Han nøjedes med at give milde bestemmelser om sin frændes fængsel.

Det er bekendt, hvorledes dette er bleven skildret i bøger og overleveringen. Denne skildring stammer fra Arild Hvidtfeld, der skriver følgende:

„På Sønderborg er han sat udi en stærk forvaring. Med det første i en runddél, på det østre tårn udi en hvælving, hvor døren blev igenmuret, så nær som et vindve, hvor igennem man stak mad ind til hannem. Han havde med sig derinde en lille dværg, han havde fået udi Norge, som tjente hannem for en dreng.“ Således sad han 12 år.

Denne skildring er imidlertid fuldstændig vildledende. Alt i året 1812 udgav Henrik Behrmann, senere arkivar i det tyske kancelli, en fremstilling af kongens fængsels-historie, der formildede billedet i flere træk. Således viste han, at det hårde fængsel rimeligvis alt var blevet formildet i årene 1538—39, medens det ikke var begyndt før nogen tid efter indespærringen, da kongens flugtforsøg havde nødvendiggjort indmuringen.

Det var dog først ved de oplysninger, som det lykkedes mig at fremdrage i året 1886, man fik et tydeligt billed af det hele fangenskab; forskellige ytringer i samtidige breve, men især de opbevarede regnskaber fra Sønderborg slot for årene 1533—43, gjorde det utvivlsomt, at fangens-kabet havde været langt mildere end tidligere antaget, og at særlig forestillingen om en indmuring helt måtte

opgives. Det skal nu forsøges her i sammenhæng at fortælle, hvad man således kan vide om kongens fængsel og de begivenheder, der havde indflydelse på dets forskellige strængthed i årenes løb.

Det er ikke oplyst og kan vel næppe mere oplyses, hvorledes Sønderborg slot så ud i året 1532. Nu danner bygningen som bekendt en ensformig skæv firkant, med lukket gård; muligvis manglede dengang én eller flere af fløjene, medens brede og faste tårne sluttede sig til bygningerne. Vinduerne var dengang små og tilstede i ringe antal på ydersiden; murene var næppe så høje som nu, medens taget vistnok var højere og anseligere, hele bygningen uden al tvivl langt mere malerisk i sit anlæg, med karnapper, spir, takkede gavle og murtinder. Omkring den fandtes ind imod byen volde med ældgammelt murværk og grave, medens de tre sider var omgivne af sundet og dækkede af ringmure. Foruden sædehuset fandtes her avlsbygninger, fæhus, stalde og lader, ligesom der var haveanlæg, rimeligvis både abildgård, blomster- og urtehave.

Sønderborg havde i århundreder været et fast punkt, vanskeligt at indtage på grund af sin stærke beliggenhed og gode befæstning. Kong Kristian havde selv kort før sin fordrivelse ladet de holstenske grevers og sine forfædres brevkister føre hertil fra det faste Segeberg i Holsten. Det var lensmandssæde for Als sønderherred og Sundved og havde ofte været sæde for personer af hertugslægten; som alle kongelige borge havde det en lejlighed til at modtage kongen, når han på sine rejser gennem riget tog kortvarigt ophold på dette sted.

Lensmand og slotshøvedsmand var, som oftere nævnt, Ditlev Brokdorp. Han var ejer af Vindeby ved Ekern-

førde; han var til års efter de tiders forhold og forsøgt i kongernes tjeneste som den bedste. Da hertug Fredrik af Gottorp 1523 lod sig hylde til konge i Viborg, holdt Ditlev Brokdorp Flensborg hus, så længe det var ham muligt, for Kristian II; derefter gik han over i den nye herres tjeneste og ombyttede senere Flensborg med Sønderborg. Her boede han, i alle tilfælde visse tider af året, på slottet med sin hustru fru Margrete Rantzov, der overlevede ham og senere kaldes fru en på Vindeby.

Ved siden af lensmanden, der som „råd“ ofte var fraværende i kongens ærende, stod på Sønderborg husfogden Jørgen van der Herberge, som var barnefødt i Sundved og ejede Snogbækgård. Han hørte til den lavere adel, medens Brokdorperne hørte til ridderskabet. Det ses ikke, om han var gift og havde egen husstand på Sønderborg, men usandsynligt er det ikke.

Foruden disse to embedsmænd nævnes der en borgskriver, hvis bestilling det var at føre bog over lenets skatter og regnskaber, en kornskriver, to kokke, en bager med bagersvend, kældersvend, jæger, fisker og gartner; desuden en 5—6 gårdskarle, en vægter og to portnere, til den ydre og indre port; endelig en oldfrue og hendes piger. Foruden disse var der folkene på ladegården og teglgården. Til forsvaret hørte et par bøsseskytter, d. e. artillerister, som betjente den tids små kanoner (bøsser); endvidere nogle adelige knægte, som lå i borgeleje. Der var således en stor daglig husholdning og et ikke ringe liv indenfor ringmurene.

Hvad den fangne konge angår, da skrev kong Fredrik om ham i brev til hertugen af Meklenborg (6. November 1532) efter at have rettet anklager imod ham: . . . „des-

uagtet lader vi dog kongl. maj. kong Kristjern på det bedste underholde, forsørge og forsyne kongeligt, fyrsteligt og hæderligt med al nødtørft, så meget der er at få for penge her i landet; desuden er nogle af ridderskabet og adelen, fødte uden- og indenlands, antagne og anviste på ham, som skal gå ham til hånd med al kongelig og tilbørlig ærbødighed og desuden drive alskens spil og tidkort med ham efter hans behag; endelig tilstedes der ham en fri omgang i Sønderborg slot, så han ikke behøver at sidde fangen i sit værelse.“ Denne skildring af forholdet stadfæstes af hvad vi kan slutte af regnskaberne. Der nævnes her en „kong Kristians urtegård“ og der er udgifter til spillekårt og „bosler“, vistnok kugler til et eller andet spil. De fire adelsmænd nævnes ved navn i instruksen af 28. Juli og omtales også i breve fra samtiden. Endvidere havde han sin „dværg“ hos sig, rimeligvis den „Lukas dværg“, der alt omtales ved hans hof i Nederlandene 1524. Han havde sit eget køkken med sin egen gamle kok Berent, der omtales af Anna af Meklenborg i brev til moderen, kong Kristians søster Elisabet, som en bekendt mand; han havde ligeledes været i kongens tjeneste adskillige år forud. Berent kok blev på Sønderborg i alle de følgende år og havde en årsløn af 30 mark lybsk, hvad der var lige så meget som husfogden og tre gange så meget som lensmandens kok.

Kongens egenlige „fængsel“ var salen i „det blå tårn“, opnævnt efter sit skifertag, den største af runddelene, på det sydøstlige hjørne. Det var en høj hvælving med to vinduer, som vel efter tidens skik ikke var ret store, men dog efter en næsten samtidig tegning havde form som almindelige stuevinduer på den tid og sad i

almindelig højde i to store udskæringer i den tre alen tykke mur. I en tredje fordybning stod kongens pyntelige seng; selve „hvælvingen“, tårnværelset, var en halv snes alen i tværmål. Dette rum er imidlertid så lidt at betragte som et fængsel, at man tværtimod kan gå ud fra, at det var et af de bedste og lyseste værelser i den lejlighed, som her bestandig stod til den regerende konges rådighed og som sikkert nu i sin helhed var tildelt den fangne konge. Tårnværelser var nemlig i hine tider særlig søgte som stadsstuer; det var de eneste, som havde fri udsigt og tilstrækkeligt lys, og slotsherren tog derfor gerne et sådant rum til opholds- og soveværelse, — thi opredte senge hørte dengang til „højenloft“. Således ses det endnu så sent som i Kristian IV's og Fredrik III's tid, at kongerne har soverum og jævnlige ophold i „runddelen“ på Københavns slot, d. e. tårnværelset over imod børsen og havnen.

Forholdet har da, for at betegne det i få ord, været dette, at kong Kristian holdtes på Sønderborg som en virkelig konge, således som man vilde have holdt den regerende konge, om han for en tid havde valgt dette slot til opholdssted. Han levede som han var vant, gik klædt som en fyrstelig person og modtog de æresbevisninger, som tilkom hans stand. Kun friheden var ham nægtet; volden og strandmuren var grænserne for hans kongerige. Vi vilde i vor tid ikke kalde ham fængslet, men interneret.

Men kong Kristian var en alt for urolig natur til at han kunde finde sig heri; han vilde ud og prøve sin lykke i den store politiske verden. Han var igen sat i besiddelse af sine medbragte ejendele, deriblandt smykker og kostbarheder, og disse satte ham istand til at hverve

tilhængere og købe hjælpere til at sætte sig i forbindelse med udlandet. Anslaget udførtes i den følgende vinter, men opdagedes og førte deltagerne i ulykke. Man kan ikke af de opbevarede aktstykker få fuldt rede på denne sag, men hovedtrækkene er følgende.

Hovedmanden var Hans Smed i Sønderborg, som det synes en ansét borger; en mand af dette navn i Sønderborg optoges en halv snes år forinden i vor frues købmandslag i Flensborg. Han kaldes også klejnsmed, et navn som på den tid nærmest betegner en våbensmed. Denne Hans Smed bar breve fra kongen til Bremen, hvor han afleverede dem hos en provst Jakob, der dog senere selvfølgelig fralagde sig al del i en plan til kong Fredriks skade. Endvidere var præsten i Lysabild på Als indviklet i sagen, ligesom der nævnes borgere i Hamborg, Rensborg og Bremen. Disse medskyldige synes Hans Smed at have opgivet i forhør på pinebænken. Efter en gammel, næsten samtidig fortælling var kongens dværg særlig virksom ved denne lejlighed; han siges at have anstillet sig syg, hvorfor han blev bragt ned i byen; herfra undløb han, men blev tagen i Rensborg og ført tilbage. Vist er det, at han ikke senere nævnes hos kongen; men i den bebrejdede skrivelse, som kong Fredrik i anledning af komplottet sendte sin brodersøn, omtales han ikke. Da sagen blev opdaget, henrettedes de deltagere, man kunde få fat i, smeden og præsten er der betalt for i Sønderborg regnskab. I kongens brev siges også de tre borgere at have bødet med livet, hvad der dog vel er overdrivelse, i alle tilfælde for de to i Bremen og Hamborg; om den mand, der siges at være henrettet i Rensborg, måske er dværgen, får stå hen. Når endelig „skultus af Enghuysen“ nævnes

i denne forbindelse, er det vistnok tvivlsomt, om denne mand, der havde ført kongens karavel fra Norge til København og her blev holdt tilbage som mistænkt, også har været indviklet i brevhistorien eller kun nævnes som også bragt i ulykke ved Kristians intriger.

Efter sagens afslutning sendte kong Fredrik sine råder landmarskallen Melkior Rantzov (Flensborg), Wulf Pogwisch (Segeberg), Goske Ahlefeldt (Nørborg) og Ditlev Brokdorp (Sønderborg) til kong Kristian for at foreholde ham det forkastelige i hvad han havde indladt sig på og den ulykke han havde bragt over hengivne mænd, samt fratage ham alt hvad han havde af værdigenstande og jernredskaber til mulige flugtforsøg. Alle disse ting blev forseglede og hengemte. Kongens brev er dateret Gottorp, den 24. Januar 1533.

Man kan ikke undres over, at der indtrådte en forandring i hans stilling ved denne lejlighed; men af stor betydning var den næppe. Istedendfor dværgen træffer vi nu i det bevarede lensregnskab fra 1533 „kongens tjener Mikkell“, der får en årsløn af 6 mark for at være hos ham. Det var efter overleveringen en gammel krigsknægt, der havde været med på alle Evropas slagmarker og var uudtømmelig i at fortælle om sine oplevelser. Endvidere forsvinder nu de fire adelsmænd og istedetfor kommer 16 „drabanter“. Dette var navnet på den kongelige livvagt, og det fremgår deraf, at det kun var kong Fredriks hensigt at sikre sig sin fange, ikke at træde hans værdighed for nær.

Disse drabanter løn regnedes fra midten af Januar måned, hvad der jo stemmer med hvad vi ellers véd om sammensværgelsens opdagelse. De fik 2 gylden, eller

3 mark lybsk i måneden. Endvidere findes der en række udgifter til opførelsen af „drabanternes hus“; der har altså ikke været husrum til dem på slottet eller i de ældre bygninger. Der arbejdedes i et par måneder og blandt udgifterne er der 10 mark til fem læst kalk. Sammen med dette nye hus falder der imidlertid byggeudgifter på kong Kristians „gemak“ eller „kamre“, den lejlighed, der nu rimeligvis indrettedes helt for ham. „Mester Vilhelm“ får betaling for syv ugers arbejde med at indrette kongens „gemak“, ligeså mester Henrik; der er tale både om træ- og jernarbejde i større mængde. At kongens „gemak“ betyder flere rum, en lejlighed, eller „værelse“ i den tids betydning, ligger ikke blot i ordets daværende betydning, men også deri at der tales om hans „kamre“. En enkelt udgift antyder dog de forandrede forhold: „Olev Klejnsmed i Flensborg for fem låse til kong Kristians gemak, 13¹/₂ mark.“ Summens størrelse, — ellers koster en lås et par skilling, — som også at man tog dem i Flensborg, viser, at det var kunstig smeddede låse, og antallet viser, at det var flere rum, der skulde kunne lukkes. Man kunde vel nok gætte på, at alle fem låse skulde sættes for tårndøren, medens fem forskellige personer havde nøglerne, således som det dengang ofte brugtes ved fælles brevskrin eller brevkamre; indespærringen vilde da have været omtrent som en indemuring. Men i så tilfælde vilde man dog sikkert have valgt en helt anden fremgangsmåde, idet hver af de personer, som skulde have del i ansvaret for hans tilstedeværelse, selvstændig leverede sin lås; købtes de alle under ét hos samme smed, var der jo i virkeligheden kun den enkelte garanti for deres pålidelighed. Der kan således ikke være tvivl om, at kongen fremdeles

har haft forskellige opholdsrum, om end måske færre end hidtil; men man sikrede sig at kunne lukke forsvarligt for ham. Da endvidere i de følgende år „tårnet“ særlig nævnes som hans natteherberge, må man ansè det for en selvfølge, at han nu var indelukket i dette en del af døgnet, fra lukningstiden om aftenen til op ad morgenstunden. Hvor stor frihed han fremdeles har beholdt til at bevæge sig frit udenfor slottet, savner vi alle midler til at bedømme; men at det ikke var ham helt forment ligger i forskellige udgifter. Således nævnes endnu i dette år hans urtehave og der anskaffes en lang kappe (hejsik) til ham. Forholdet var vel som f. eks. med Kristoffer Urne, der 1559 blev overgivet Sten Rosensparre på Kalundborg, „at indsætte ham i et kammer og holde ham i god varetægt“; hvis han begærer „at gå på gården“, må dette tillades, dog at han ikke kommer udenfor porten. Det normale var således opholdet i den aflåsede lejlighed, udgangen en undtagelse. Dette ses også af en anden udgiftspost: „til en dreng, kaldet Jørgen, som var to måneder hos kong K. i hans gemak, til sold 12 mark.“ Denne indsættelse af andre i fængslet fandt oftere sted; i reglen siges da Mikkell at være syg. Betalingen for det var høj, hvad der jo viser, at det ikke var nogen attrået bestilling; kongen var vistnok vanskelig at omgås og kunde vel endog falde på i ophidset sindsstemning at mishandle sin tjener.

I April 1533 døde kong Fredrik og sønnen hertug Kristian, den senere konge Kristian III, fulgte ham i hertugdømmerne. Hvilke former der i denne anledning blev iagttagne med den fangne konge, vides ikke; han blev i alle tilfælde hvor han var, efterat hertugen havde forpligtet sig overfor de otte råder til ikke at slippe ham

løs. Da rigsrådet i Danmark besluttede foreløbig ikke at vælge nogen konge og urolige tider således kunde forudsès, forøgedes kort efter besætningen på Sønderborg; fra pinse (1. Juni) afløstes de 16 drabanter af en trop landsknægte under høvedsmanden Henning Uttermark (d. e. „ut der Mark“ Brandenburg); han havde en vagtmester, en trommeslager og piber, samt 35 menige knægte; deres løn var i fredstid kun en tredjedel af drabanternes. Disses hus kaldes fra nu af landsknægtenes.

Iøvrigt blev kongens fængsel ingenlunde skærpet af den unge hertug; han var en ligefrem og godlidende mand, der bittert bebrejdede de danske den troløshed, de havde vist mod hans fætter. Torsdagen den 4. September kom han selv til Sønderborg og havde da en sammenkomst med ham. Da han så den nedbøjede mand, som engang havde båret tre kroner, brast han i gråd og sluttede den ulykkelige frænde i sine arme. Sikkert har han da tillige lovet ham aldrig at gå ham nærmere, end nødvendigheden bød.

Kongen stod efter Fredriks død uhindret i forbindelse med yderverdenen; han henvendte sig både til det danske rigsråd og til sin slægtning, grev Kristoffer af Oldenburg for at formå dem til at virke for ham; der var jo en lejlighed til igen at skaffe ham den tidligere stilling.

Rigsrådet agtede, som bekendt, ikke på denne opfordring, hvorimod grev Kristoffer året efter kastede sig ind i en række blodige kampe, som han sagde, for at hjælpe Kristian på tronen. I Maj 1534 udbrød krigen mellem Lybek og hertug Kristian, der endte i den følgende måned med dennes sejr. Ved midsommer gik greven derpå iland på Sjælland og lod sig hylde i kong Kristians navn;

den 4. Juli valgte den jydsk adel hertugen til konge (som Kristian III) og kampen førtes nu i Nørrejylland (1534), på Fyn (1535) og foran København, indtil hovedstadens fald efter et års hårdnakket forsvar (Juli 1536).

Det kunde ikke være andet end at disse begivenheder måtte indvirke på den fangne konges tilstand; det var jo tildels hans sag, som udkæmpedes, og han kunde vel ikke andet end fatte et vist håb, hvor ringe udsigterne end var for ham. På Sønderborg forandredes imidlertid forholdene ikke så lidt; Ditlev Brokdorp hørte til Kristian III's mest fremragende hærførere, han førte en høj kommando både ved Øksnebjerg og i lejren for København, og han må altså have været meget fraværende i disse år. Også husfogden nævnes i felten, dog må han vel antages som oftest at have siddet hjemme. Her var der nemlig meget at tage vare, thi Sønderborg var nu et vigtigt punkt for forsvaret. Landfolket fra Als og Sundved holdtes rede til opbrud og blev ikke sendt bort, og besætningen af landsknægte på borgen forøgedes betydelig. Fra pinse 1534 sattes Henning ut der Mark og hans trop på krigsfod og krigssold, tre mark månedlig for de menige, hvad der var det tredobbelte af fredssolden. Da midt i Juli København blev indtaget af greven, kom en ny trop på omtrent 50 mand under Tomas Holst herfra til Sønderborg, og i begyndelsen af September, da greven tog Fyn, sendte „rigets øverste“, Reinwald v. Hedersdorp, yderligere 46 knægte fra Haderslev hertil. Der var således nu en samlet besætning af omtrent 140 mand fuldt øvede tropper foruden landfolket, der selvfølgelig ikke blev indladt i borgen. Senere indskrænkedes antallet på landsknægte, som man jo havde god brug for andensteds, til næppe 120,

og herpå holdtes det indtil årsskiftet, da Henning ut der Mark atter blev ene med de 40 knægte. Den samlede udgift i penge til disse var i 1534: 3779 mark 12 sk.; i 1535: 7634 mark, og i 1536: 2965 mark 8 sk. Dertil kom hvad der fortæredes i fødevarer, efter vore forestillinger meget betydelige mængder; det var i de år henholdsvis 1765, 1858 og 1284 sider flæsk, og 93, 70 og 65 okser.

Der var således liv nok på borgen og den gamle konges eneste fjende, kedsomheden, kunde næppe være særlig generende i denne tid. Forholdene medførte vel, at der blev holdt årvågen vagt over ham og der var givet ordre for det tilfælde, at borgen skulde blive angreben og erobret: den sidste landsknægt, sagde de holstenske afsendinge ved mødet i Reinfeld, den 18. Juni 1535, vilde i så tilfælde gennembore kongens hjerte. Men iøvrigt synes han ingen overlast at have lidt; da pfalzgreve Fredrik, der i efteråret 1535 ægtede hans datter Dorotea, ved denne lejlighed i brev til kong Kristian III klagede over hans „forbarmelige“ fængsel, svarede denne, at det var uberettiget at sige så, „såsom han blev underholdt kristeligt, kongeligt, fyrsteligt og rummeligt.“ Og mange år efter skrev kongen til den fangnes søster: „vi har dog efter lejlighed uden ros vist os således mod vor kære frænde, Eders kære broder, at hans kærlighed ikke vil have noget at beskyldes os.“

Regnskaberne giver os nærmere oplysning om fangens daglige levemåde. Der er rigelige udgifter til et fyrsteligt taffel, hvedebrød, sukker, rosiner, mandler, krydderier, ferske fisk, hummer osv., ja der sendes bud efter disse sager til købstæderne, Flensborg, Ribe, Slesvig, Kiel og

Hamborg; der skaffes laks fra Elben, sild fra Slesvig, vildsvin fra Gottorp osv., — foruden hvad slottets egen forsyning med kvæg, svin og lam, såvelsom dets jæger, fisker og gartner kunde skaffe. Af drikkevarer leveredes der store mængder, stærkt tysk øl (kakkebille fra Ekernførde) og vin, som regel rinsk og fransk vin, men også malvasia, som han satte særlig pris på og ofte drak til overmål. Også brændevin nævnes jævnlig som indkøbt til kongens brug; det var dengang en temmelig sjælden drik. En optælling af hvad der er indkøbt til kongens brug i et år, viser, at han daglig havde omtrent 10 potter tysk øl og 3 potter vin på sit bord, hvad der svarer til tre personers fortæring efter den tids forhold. Dette gør det så godt som sikkert, at han havde andre ved sit bord, rimeligvis husfogden, der var en slags husvært for ham, måske også landsknægtenes høvedsmand eller andre, hvem han kunde få lyst til at indbyde. Når kongen og landsknægtene gik til bords, morgen og aften, blæste „kuren“ i sit horn fra tårnet; senere er det en trummeter; han fik en årlig gave i klæder for denne bordmusik. Dersom vi havde efterretninger om fængslets mere intime historie vilde der vist være overleveret mangt et billed af uforbeholden livsglæde ved siden af de triste skyggesider, vi alle kender så godt og så let kan udmale os. En mand, der kan byde et godt besat bord og overflod af gode vine, er aldrig venneløs, især når han tilmed er en så mærkelig personlighed som kong Kristian II. Og når vi af regnskaberne ser, at der betales f. eks. landsknægtenes høvedsmand Henning ut der Mark for en tønne godtøl, da må det vist alt for denne tid tildels forstås således, som det berettes fra senere år, at kongen kom tilstede hos denne

eller hin og lod en tønde øl lægge op til fælles glæde for sig og sine gode venner.

Som konge optrådte han også i sit ydre, med kostbare stadselige klæder. Der anskaffes hvert år en stor mængde tøj til ham og det af de fineste stoffer, silke, fløj, sindal, alle slags udenlandsk klæde, pelsværk og fint linned; der omtales sølvbeslag på hans fløjlsjoppe osv. Hvor meget hensyn der i sådanne forhold toges til hans høje stand ses f. eks. af en post som denne: „Fru Margrete (Rantzov, Ditlev Brokdorps hustru) tog 7¹/₂ snese alen linned ud til lagener for kong Kristian; de kostede 8 skilling alen.“ „Endnu for to par lagener, hvert på 20 alen, til kongens tjener Mikkel; de kostede 4 „hvide“ alen;“ ialt henholdsvis 75 mark og 3 mark 6 sk. 1 hvid.

I sygdomstilfælde hentedes doktoren fra Slesvig, kong Fredriks livlæge, Mattes v. Otten; eller der gik bud til apoteket samme steds. Der købtes æbler, figener, rosiner og andet knas til hans adspredelse, voks til lys ved vintertide, virak til at rense luften osv. osv. Snedkeren måtte lave særlige indretninger ved vinduerne mod træk og kulde, der blev lavet stillads ved sengen, med skiver og trisser m. m.; han arbejdede i den anledning over tre uger. Alt dette viser, hvorledes kongen stadig var i forhold til yderverden og dem, som bevogtede ham; han kom ikke til umiddelbart at føle savnet af sin myndighed eller nogen mangel på det, som han var vant til at have til sin rådighed.

Endnu et mærkeligt forhold må her omtales. Anders Vedel fortæller, at kongen havde en slegfredsøn på Sønderborg; han skulde have været særdeles godt begavet, men det vidstes ikke, hvor han var bleven af; Knud Persen (Gyldenstjerne) skulde have ført ham bort. Muligvis sigtes

der til et slegfredforhold i et par opgivelser i husfogdens regnskab for 1535: „fodsvenden, som bragte konen brevet“, og „fodsvenden, der løb efter konen, da barnet var sygt“, (hver gang 2 skilling, d. e. som for en tur til Flensborg).

Efter krigens slutning indtrådte atter den tidligere stilhed på slottet; landsknægtenes antal gik ned til 20 og der holdtes fire „rejsige knægte“ „til husets bedste“. Opmærksomheden rettedes nu på et muligt forlig mellem de to konger og deres slægt.

I foråret (29. Marts) 1538 døde så Ditlev Brokdorp; hans smukke ligsten af gullandsk kalksten findes endnu i Sønderborg kirke; den fremstiller en våbenklædt ridder med stort slagsværd og fjerbarét, medens hjelmen står ved hans fødder. Rimeligvis har der det år været en sen vinter, der har afbrudt forbindelsen med hovedstaden; thi først under 17. Maj udstedte kongen et åbent brev til indbyggerne i Sønderborg len om indtil videre at adlyde husfogden Jørgen v. d. Herberge. Da kongen derpå kom til Gottorp, fandt der her en ny rådslagning sted med de mænd, som havde „slotsloven“ i forening med kongen; denne måtte under 28. Juni forny sin højtidelige forpligtelse til ikke uden deres samtykke at frigive den farlige fange. Samme dag udnævntes Brejde Rantzov til lensmand på Sønderborg og indgik samme forpligtelse som Ditlev Brokdorp.

Den nye slotsherre var en søstersøn af den gamle og broder til den bekendte landmarskal Melkior Rantzov, en af kongens dygtigste mænd. Han selv var en mand på 32 år og havde alt udmærket sig i kongens tjeneste; senere blev han statholder i hertugdømmerne; det var øjensynlig en mand, på hvem man kunde stole. Brejde

havde den foregående vinter ligget i borgeleje på Sønderborg og kendte altså forholdene; han må ikke have fundet dem fuldt betryggende, thi der foretoges forskellige personskifter efter hans tiltrædelse. Jørgen v. d. Herberge afgik som husfoged og aflønnedes med 150 mark; de 5 rejsige knægte fra Ditlevs tid og 7 landsknægte forløvedes, medens 14 nye blev hvervede; der var nu atter henved 40 mand. Kort efter sin tiltrædelse ses Brejde desuden at være taget til Gottorp til kongen for at tale med ham om at få Mikkel, der var syg, ud af tårnet. Dette er påfaldende, da det samme var sket flere gange tidligere, som det synes uden særlig bemyndigelse. Endvidere nævnes der en ny tjener, Johan Frame, „der bærer maden frem for kongen,“ og den løn, Berent kok plejer at få, siges at være betalt Peder kok. Dette sidste er dog måske kun en fejlskrift, da Berent senere igen fungerer.

Af regnskabet for 1538 ses det, at kongen selv havde bestemt at komme til Sønderborg, hvorfor Brejde Rantzov gjorde stort indkøb af rinskvin m. m.; men han må igen have opgivet det. Der var vistnok truffet aftale om, at man skulde se at komme til en overenskomst med den fangne konge, men meget afhang i den henseende af hans døtre og deres morbroder, kejser Karl V. Da det i det følgende år tegnede til åben krig, kom det først henimod dette års slutning til en forhandling, idet statholderen Johan Rantzov og kongens kansler Johan Fris sendtes til Sønderborg, hvor de lørdagen den 29. November (1539) havde en samtale med kongen, hvis hovedpunkter findes gengivne i et endnu bevaret aktstykke, nedskrevet på stedet af kansleren og egenhændig underskrevet af kongen. Dets indhold er følgende:

Svar, som konning Kristjern haver givet hr. Johan Rantzov, ridder, og Johan Fris, kongens kansler, på det ærende, de har forebragt ham på kong Kristians vegne:

„Først betakker kong Kristjern den almægtige Gud, som haver givet k[ongel.] m[ajestæt] det udi sinde, at hans k. m. lader hannem beskikke med fornævnte hr. Johan Rantzov og Johan Fris og lader ham besøge, ligesom Herren besøgte Daniel udi løvekulen og forhåber, at den almægtigste Gud skal k. m. det rigeligen belønne.

Dernæst betakker k. Kristjern k. m., at hans k. m. lod besøge hannem udi sin krankhed, hvilket han vil aldrig forglemme.

Dertil tilbyder k. Kristjern k. m. troligen at tjene udi alle måde, hvis [d. e. hvad] den almægtigste Gud ikke imod er, ligesom k. m. var konning Kristjerns egen fader.

Sammeledes haver konning Kristjern befalet at sige k. m., at dersom h. k. m. vil forlige sig med hannem og unde hannem noget slot eller sted udi Danmark eller Norge, som han kan have en ærlig [hæderlig] underholdning, da kan konning Kristjern lide, at alle de tjenere, som han haver, at de ere k. m. svorne og have akting [agt] på, hvis [hvad] han handler; forfare de udi sandhed noget, som kan være h. k. m., hans nådes arvinger, riger eller lande til skade, at de det da give kongelige m. tilkende. Dog så, at dersom nogen af hans tjenere ikke vilde skikke dennem efter Guds ord, at han da må forvise dennem og få andre igen med k. m. råd, som Guds ord ere tilhængende.

Og vil konning Kristjern forpligte sig ikke videre at vandre eller rejse end som hannem bliver bevilget af k. m.

eller så vidt som det len, som han indehaver, sig forstrækker og skikker sig.

Sammeledes begærer konning Kristjern, at han må forskrive sin søster, markgrevinden af Brandenburg, og dersom hun vil blive hos hannem, at han da må beholde hende hos sig, eller skrive hende til, når hannem tækkes.

Og begærer han, at k. m. vil være ham behjælpelig, at han må bekomme, hvis [hvad] gæld hannem tilstår, enten i Danmark eller andersteds.

Og desligeste lade hente, hvis han endnu haver uden lands, som hannem tilhører, og handle og tale med det folk, som han haver sin handel udenlands med, og skrive dennem til. Og dersom konning Kristjern ikke skulde være frit forløvet at handle og tale med hvem som have at handle med h. k. m., da vil han heller blive der som han nu er, på det ingen skulde nyde hannem ondt ad [lide for hans skyld]. Når disse artikler ere forente og forligte, da vil konning Kristjern forskrive og bebreve sig imod k. m. udi alle de måde som tilbørlige og kristelige kunde være.

Og dertil beramme et middel, hvorledes begge hans døtre kunde blive med aflagte, og skikke sig derudi som en søn bør at gøre imod sin fader efter hans eget gode råd og vilje.

Actum Sønderborg 29. Novembris 1539.

Tuus Christiernus 2 ec.“

[Din Kristjern II osv.]

Grundlaget for forhandlingerne var, som det heraf vil ses, en opgivelse af alle den gamle konges fordringer på rigerne, omfattende både ham og hans børn. Derimod skulde han have et len til fri afbenyttelse og fri rådighed

over sin person, med den af det delvise fangenskab følgende indskrænkning. Når kongen her stillede den udtrykkelige betingelse, at han vilde have ret til uhindret samkvem med sine venner, mundtlig og skriftlig, hvad de to råder ikke troede at kunne gå ind på, så viser det noksom, at han ikke ønskede et forlig for enhver pris. Og når han tilføjede, at han hellere vilde blive hvor han var, når dette nægtedes ham, da han ikke vilde, at andre skulde lide skade for hans skyld, ligger der jo også heri et vidnesbyrd om, at han ikke havde det så ilde endda på Sønderborg. At han nemlig skulde ville tage et heroisk hensyn til sine forretningsvenner, som han nu dog ikke kunde komme i forbindelse med, vil jo ingen tiltro kong Kristian II.

I vinterens løb forhandlede der derpå med pfalzgreve Fredrik under mægling af forskellige tyske fyrster. I påskeugen var der et større møde i Schmalkalden, hvor den fordring stilledes, at kong Kristian skulde frigives af fængslet og tage ophold hos en af sine nærmeste slægtninge i Tyskland, et vilkår hvorom man fra dansk side aldeles ikke vilde høre tale. Ud på foråret henvendte man sig da igen til den fangne konge. Brejde Rantzov var imidlertid bleven forflyttet til Haderslev (28. Januar 1540) og efterfulgt af Bertram Ahlefeld, der ligeledes var en af kongens mest hengivne mænd, senere i en del år statholder i hertugdømmerne. Denne mand kom straks i et godt personligt forhold til kong Kristian og synes at have vundet hans fortrolighed; i sine breve fra den nærmest følgende tid til Kristian III omtaler han ham som sin ven. 4. Maj skriver han til sin fætter: „Højbårne fyrste, kære frænde! Jeg giver eder tilkende, at jeg haver tænkt på

de artikler, som eders hofmester og kansler handlede med mig, anrørende mine børn, osv. Kære frænde, dersom I vilde være min gode ven og broder i Kristo, da skal han vel give eder det råd, så fremt som I ville, at alt så meget som mine børn og mig er anrørendes skal ske med Guds hjælp efter eders vilje. Kære frænde, efter Gud haver givet eder det hjerte, at I ville tænke på mig udi min elendighed og kende mig for eders frænde og blod, skal jeg aldrig forgætte og fortjene det med eder, hvor jeg kan, og beder eder, at I ville gøre evangelium til ære, at jeg må sjelver komme eder til ords; da tvivler mig intet derpå, at alting med Guds hjælp skal komme til en god ende. Kære frænde, dersom eders lejlighed ikke så var, at I da ville skikke de fornævnte hofmester og kansler hid med fuld og uigenkaldet magt på de artikler og forslag, som på den tid forløb sig imellem eders sendebud og mig. Kære frænde, når det er sket, som forskrevet er, og I da begærer af mig, vilde jeg da med eder forskrive nogle fyrster, som skal sige god for mig, efter eders begæring, kære frænde. Jeg haver befalet min ven, Bertram Ahlefeld, eders råd og mand, nogen forklaring, sagen til bedste; beder jeg eder ydmygeligen, at I ville tro hannem ligesom jeg var selv hos eder. Hermed eder Gud almægtigste befalendes. Skrevet på Sønderborg, år 1540, 4. Maj.

Tuus Christiernus.

I en efterskrift nævnes de punkter, som skulde forebringes kongen, der dengang var i Odense; rimeligvis har Bertram Ahlefeld påtaget sig dette hverv. Derefter kom de to stormænd atter til Sønderborg, men traf fangen syg; han skriver til kongen derom den 21. Maj:

.... „Jeg beder eder kærligen, at I tage mig ikke

til uvilje, at jeg gav ikke eders råd anden svar, nu de vare hos mig; thi jeg var såre syg, som de sjelver vide —.“ Han gentager derefter sin villighed til at få et endeligt forlig istand. Kongen kom derefter til Haderslev, og herfra afgik fire dage efter de to råder igen til Sønderborg, denne gang i følge med et par andre, Erik Banner, rigens marsk, og Goske Ahlefeld, amtmand på Nørborg. Man kom dog næppe heller nu synderlig videre med hensyn til de egentlige forhandlinger, hvorimod mødet havde et andet resultat. Under 30. Maj udgik der nemlig fra Nyborg kongebrev til Bertram Ahlefeld om fangens bedre behandling; det er øjensynligt, at kongen har beklaget sig over sin tilstand, vistnok mere end der var grund til. Det hedder i kongebrevet: „vi befaler dig at lade kong Kristjern om dagen komme udenfor det tårn, hvor han nu er, ind i andre og bedre værelser på slottet, og at lade nogle adelsmænd tage vare på ham og stadig være hos ham. Når det derimod går henimod aften, at han da igen går i sit tårn og sover der. Ligeså skal du lade ham bade så tit og ofte, som han selv vil. Skulde det fattes ham på klæder, må du lade ham gøre en ufodret silkekjortel, som damask, silke, atlask eller deslige, med benklæder og vams. Du kan tage silkeklædningen ud hos Tomas tor Smede i Flensborg, vi vil betale det. Vi har også herhos skrevet til Volmer og Jørgen v. d. Herberge og befalet dem, hvis du skulde have brug for dem, da at lade sig bruge med god vilje.“

Dette brev forudsætter, at den fangnes tilstand for tiden var mindre god, end den tidligere havde været. Regnskaberne har heller ikke mere de rigelige udgifter til klæder, som i Ditlev Brokdorps tid, eller de udsøgte

retter. Grunden hertil har vel dels været den store pengeknaphed, der nødvendiggjorde indskrænkninger i alle stats-husholdningens dele, dels den strængere bevogtning, kongen var underkastet efter Ditlev Brokdorps død. De nye lensmænd synes at have været mere ængstelige overfor deres opgave end den gamle, hvad der vistnok tildels havde sin forklaring i mistanken om nye flugtforsøg og i kongens større uro, efterat underhandlingerne om hans frigivelse var begyndte. Rimeligvis har dog hans klager overfor kansleren været overdrevne, da han jo af mange træk ses at have været særdeles pirrelig og vanskelig i disse år. Det vil således vistnok være urigtigt, om man af brevets ordlyd vilde slutte, at han ved denne tid var helt indespærret i sit tårn eller slet ikke kom i bad o. l.; der gives kun en bestemt ordre, at han skal have andre opholdsværelser for hele dagen, og at der ikke må lægges bånd på hans luner, når han f. e. alt for ofte ønskede at gå i bad; kong Kristian III tager på en måde ansvaret herfor på sig selv, da slotsherren ikke turde. Denne opfattelse støttes også af andre vidnesbyrd, som i det følgende vil blive fremdragne.

At der efter Bertram Ahlefelds mening var skellig grund til frygt for nye anslag, ses af et nyt kongebrev, som må være gensvar på et mellemliggende brev fra Sønderborg. Heri tilbagekaldes ordren til de to brødre v. d. Herberge, medens to andre junkere, en dansk og en holstensk sendes til kongens selskab, nemlig Aksel Nielsen (Arenfeld) og Otto Rantzov. Endvidere pålægges det slotsherren „at tage vare på den forræder, der er på slottet“. Ahlefeld har altså vistnok delt sin formands mistanke mod den tidligere husfoged og troet at spore nye mistænkelige

personer i borgens besætning. I øvrigt efterkom han den første ordre med hensyn til kongens rigeligere udstyrelse; han fik forskellige klædninger og også hans omgivelser, tjeneren Mikkel, Berent kok og Johan Frame fik ved denne tid nyt og stadseligt tøj. Indkøbene af vin og stærkt øl tager til i en så betænkelig grad, at der på året 1540 falder 642 stob vin og 55 tønder kakkebille, eller det dobbelte af de tidligere år. Kongen må åbenbart have begyndt at vise en vidtgående gæstfrihed.

Kristian II vedblev imidlertid med sine henvendelser; han sendte atter Bertram Ahlefeld med sine tilbud; 29. September og igen 3. November gentager han sine breve og beder kongen om muligt selv at komme tilstede. Der er noget pinligt i disse ydmyge bønner, der foreløbig ikke førte til noget. Men man må vel huske på, at vi i dem kun hører en enkelt stemning hos denne forunderlig omskiftelige mand.

I sine breve er han idel kristelig hengivelse; men når det kom til forhandlinger, havde han ondt ved at holde sig tilbage fra stærke udfald og klager, ligesom han vistnok var meget forskellig i sine fordringer og indrømmelser. Endnu i 1545 undskylder han sig i brev til kongen for sin opførsel mod hans udsendinge: „det sidste, vi handlet med eders råd, skriver han, det stødté sig for nogen skrøbelighed i mit hoved og ikke af nogen ond mening (som Gud skal vidne).“ Men dertil kom, at en overenskomst med ham alene var af meget tvivlsomt værd. Gav ikke hans arvinger afkald på al ret, vilde de ganske rolig kunne lade ham love, hvad det skulde være, for at komme ud af fængslet; lykkedes det dem derpå at få ham i deres vold, kunde alt sligt tilbagekaldes som afnødt og ugyldigt;

det var jo så at sige en retsgrundsætning, at overenskomster i fangen stand kunde erklæres ugyldige. Således måtte alt komme til at afhænge af forhandlingerne i Tyskland.

Tilstanden på slottet forbedredes for så vidt for fangen, som denne nu stadig synes at have haft en eller et par unge standspersoner til selskab, når han færdedes udenfor tårnet. Desværre nævner regnskaberne ikke husfogdens navn efter Jørgen v d. Herberges tid, dog synes det i alle tilfælde 1541 at have været Povl Magnussen fra Blansgård i Sundved. I dette år foretages der en del arbejde i tårnet; der laves nyt bord, skab og „skatol“, og værelset, sengen og bordet „panneles“. En gammel tegning af tårnet som det var 1551, efter kongens bortførelse, viser spor af hans fodtrin i en kreds om bordet, der altså må antages at have været rundt. Sagnet om dets stenplade, som skulde bære spor af hans finger, synes derimod at være uforeneligt med det snedkerarbejde, der her udføres. — Med hensyn til landsknægtene på borgen kan bemærkes, at der i disse år holdtes fra 40—60 mand, stadig under Henning ut der Mark, og at der hvert år i Hamborg gjordes et større indkøb af klæde til dem, hver gang af forskellige farver. 1540 var der således himmelblå, leverfarvede og hvide stykker; 1541 var det blå og hvidt; 1542 askefarvet og grønt; 1543 himmelblå og gult. Tjeneren Mikkell levede endnu 1543, ved det sidste bevarede regnskab; når der altså fortælles, at kongen ved hans død fældede bitre tårer, har dette i alle tilfælde ikke været, fordi han nu følte sig ensom og forladt.

I sommeren 1541 var Johan Fris og Johan Rantzov igen på Sønderborg og man havde ventet, at kongen vilde

være kommen med. Fjendtlighederne fra kejserens side hindrede dog endnu et forlig. Endelig sluttedes i Maj 1544 en fred i Speier mellem Kristian III og kejseren og heri fastsattes det, at kongens fængsel skulde formildes, således at det skulde tilstedes ham at fiske og gå på jagt. Han fik fra nu af tilladelse til at gå ud i Sønderborg by og tale friere med folk end forhen; af et bevaret kornregnskab fra 1545 ses, at han dengang havde en „ganger“, ligesom hans fire tjenere (de unge adelsmænd) havde hver to heste. Til et endeligt forlig mellem de to konger kom det dog først to år efter, da det ikke var lykkedes at formå svigersønnerne til at give efter i deres nærgående fordringer på en del af kongens lande. De sidste forhandlinger førtes således, at Kristian II rådførte sig med to præster, tildels også med Henrik Holk til Rønhave, der havde været sekretær i kancelliet i hans tid og var en dygtig og forretningskyndig mand. Forliget er højtidelig udstedt den 14. Juli 1546 og indeholder Kristian II's afkald på alle sine tidligere riger og lande, mod at han til sit underhold får Kalundborg len og Sæbygård på Sjælland, tilligemed Samsø. Af indtægterne skulde han selv lønne en kongelig lensmand og de øvrige embedsmænd og tjenere, der skulde edfæstes til den regerende konge.

Hans ophold skulde være på Kalundborg, under lensmandens tilsyn, dog at han kunde færdes frit i lenet. Døtrene skulde have fyrsteligt udstyr af rigerne, ligesom andre kongedøtre. — Disse, eller rettere deres mænd, vilde imidlertid endnu ikke give tabt og således stod det atter hen i flere år.

Der er fra denne tid (13. November 1546) bevaret et brev fra Bertram Ahlefeld til kongen om den fangnes

måde at være på, som er meget oplysende, både om forholdene og den gamle mands karakter:

„Jeg vil ikke skjule for eders kongl. maj., hedder det, at han anstiller sig såre sælsomt med sin bortgang og udridende og ellers i al sin dont; thi han rider ud, når det behager ham, og siger ikke sine tjenere et ord om det, før de skal trække støvlerne på, og mine tjenere, som jeg har liggende her, véd ikke noget om det, før han går i slotsgården og er i støvlerne. Så rider han sin vej, de kan komme efter, om de kan. Forleden vilde han en gang ride ud om natten, hvad der også skete; han red fra slottet, før jeg vidste et ord om det. Da sendte jeg efter ham og kom også selv afsted; jeg traf ham mellem de to porte og søgte at tale ham tilrette og bad ham dog anstille sig anderledes med al den udriden, at det ikke kan gå lige som det kunde falde ham ind, uden at nogen vidste om det. Da blev han vred og sagde, at e. k. m. havde tilladt ham at gå og ride hvor han vilde, og skulde det ikke holdes ham, vilde vel andet og mere ikke blive holdt. Jeg svarede med spagfærdige ord for ikke at opirre ham, men han afsted og red sin vej. Ligeså havde han nylig i min fraværelse lagt en tønne godtøl (kakkebille) op i Henning ut der Marks hus og ladet gæster byde, og havde siddet der, til man om aftenen lukkede tårnet, og vilde ikke gå op. Tilsidst gik husfogden til ham og bad ham med læmpelige ord, at det var tid og at huset skulde lukkes. Da blev han vred, men gik så dog op.

Desuden løber han overalt i byen, i husene, på skibsbroen og ved stranden, taler med alle og enhver, hvem han træffer på og hvorfra de end kommer. Derfor, aller-

nådigste herre og konge, er det mig umuligt at tage vare på ham for kundskab [spioneri] eller andre ting, og jeg kan ikke stå mig ved at have ham og tage vare på ham således, hvis e. k. m. og vilde give mig 2000 guldgylden om året. Beder derfor underdanigt, e. k. m. ville tænke på andre veje, thi han mener, at han er så fri, som han nogensinde kan blive, og gør mig hartad alt folket tåbeligt, som jeg har på huset.“ —

Derefter følger en del enkeltheder om forhandlinger og krigsberedskab overfor den evindelig truende fare sydfra. Af hans landsknægte er 16 dragne bort, så han kun har 16 igen. Da han nu ikke tør lade dem forlade slottet, kan han ikke mere lade kongen ledsage af nogle som æresvagt, som han var vant; han beder derfor om nogle flere knægte. Også de unge adelsmænd skal i den nærmeste tid afløses af andre, da deres år er omme.

I den følgende sommer skriver Bertram Ahlefeld atter om kongens urolige opførsel; han går bestandig i byen, besøger syge folk og går ind i alle huse. Det falder især, når slotsherren ikke er hjemme; taler denne med ham, lover han at lade det være; men det bliver derved. Fornylig bad han om et fad pryssing (øl); da han fik det, lod han det i hans fraværelse bære ud i byen og bad gæster på det, junkere, borgere og fruer i byen, hvem han vilde have, og om aftenen vilde han ikke gå op, indtil junkerne omsider fik ham til det med gode ord. Ahlefeld vil gerne have besked på, hvorledes han skal stille sig hertil; han vil nødig opirre ham, men det er jo også vist, at der under dette kan skjules mange „praktiker“, især for en fange. — Til kansleren skriver han samtidig om en dansk bibel, som kongen gerne vilde have. Selv skriver

denne ved samme tid til Kristian III om at få en lærd mand til sig, „til en prædikant at være hos mig, som er lærd og haver forstand på poeter latin, hebraisk og græsk mål“; det er forhen blevet lovet ham. Sin svoger, kejser Karl V, fortæller han, at han har det godt, rider ud og morer sig med jagt og fiskeri.

Forhandlingerne fortsattes fra tid til anden med frænderne i Tyskland, men uden resultat. 1548 sendtes Lavrens Andersen (Baden), en af de junkere, der havde været hos fangen året før og til hvem han vel altså havde fattet særlig tillid, med breve til pfalzgreven o. a.; men han kom tilbage uden noget svar; man vilde trække tiden ud, måske i håb om at den gamle mand skulde dø og døtrenes formentlige arvekrav derved få umiddelbar retsvirkning. Efter at han havde modtaget disse efterretninger, hensank Kristian i tungsind; han stod ved vinduet med hovedet støttet til sin hånd og var vanskelig at komme i tale. Endelig besluttede kong Kristian III da at eftergive den fordring, som var stillet i forliget af 1546, at det skulde tiltrædes af døtrene og deres mænd; han lod sin frænde vide, at han vilde blive ført til Kalundborg efter julen og opfordrede ham til at opgive, hvad han ønskede anskaffet af indbo til sin lejlighed og husholdning.

I Februar 1549 mødte fire rigsråder på Sønderborg og ledsagede kong Kristian gennem Als til Assens, hvor kongen og hertug Hans af Haderslev modtog ham; de ledsagede ham til Hagenskov. Ud for Odense modtoges han af den udvalgte konge, prins Fredrik; derfra ledsagedes han videre til Kalundborg, overalt modtagen med fyrstelige æresbevisninger.

Kalundborg slot måtte næst København siges at være

rigets anseligste kongesæde. Her havde dronning Margrete og Erik af Pomern haft deres kancelli og altså deres officielle residens og rigets brevkammer fandtes endnu på det store tårn „Folen“, der stod indenfor ringmuren. Senere havde dronning Dorotea, enke efter de følgende konger, Kristoffer og Kristian I, haft sit enkesæde her og Oldenborgernes ældste minder i Danmark var fra hendes tid endnu samlede her; Kristian II havde som dreng besøgt sin farmoder på dette sted og havde bevaret levende minder fra den tid.

Iøvrigt var forskellen i levemåde næppe ret stor mellem Sønderborg og Kalundborg. Her som hist havde han sine fire junkere til selskab og til bevogtning, her som hist havde han en jævn almuesmand til sin personlige opvartning — (det var en Tønnes Andersen) — og slotsherren var ligeså meget hans herre som hans tjener. Det var Knud Pedersen Gyldenstjerne, den samme, som havde haft det forargelige sammenstød med ham den aften han indsattes på Sønderborg. Han døde dog tre år efter og fulgtes af Sten Rosensparre.

Mistanken mod ham var ingenlunde bragt til ro endnu. I 1551 skrev Johan Fris ængsteligt om en spådom, der fandtes i en almanak, om en stor herre, der dette år skulde komme af fangenskab, og bad om den største årvågenhed, og tre år efter anså man det for nødvendigt at sende Jørgen Brahe fra Vordingborg op til Kalundborg for at se til, hvorledes sagerne stod, og om Sten Rosensparre passede sin dont. Den gamle konge havde nemlig på jagten i sit sære lune pludselig gjort sig usynlig, hvad der satte junkerne i stor angst. Et par måneder efter tillodes det ham dog atter at komme ud til denne syssel.

Hvad der forøvrigt meldes fra disse år viser, at der var et stadig godt forhold mellem frænderne, der dog sjelden eller aldrig sås; de stod i forbindelse ved bud og breve. Den fangne konge, der nu havde fyldt støvets år, faldt så temmelig til ro, hengav sig til gudelige betragtninger og almisseuddeling, hvortil han alt ved forhandlingerne på Sønderborg havde betinget sig 300 mark lybsk årlig.

Da kong Kristian III døde på Kolding hus, nyårsdag 1559, lod Sten Rosensparre den 77årige fange holde inden døre og kansleren billigede denne forholdsregel. Således kom han til at dø i fængsel, endnu i sin dødsstund genstand for mistanke og frygt. Han lukkede sine øjne den 25. Januar.

En del adelsmænd og kongelige lensmænd på Sjælland blev tilsagte til at følge hans lig til Odense, således som den afdøde konge havde lovet ham, at han skulde følges til jorden efter sin stand. Her mødtes da de to frænder efter døden, thi Kristian III blev foreløbig bisat i St. Knuds kirke. Kristian II jordfæstedes hos sine forældre, i gråbrødrenes gamle klosterkirke.

Henvisninger.

- J. F. Sick, Kristian II under landflygtigheden.
  - A. Heise, Kr. II i Norge og hans fængsling.
  - G. Waitz, Lübek unter Jürgen Wullenwever.
  - H. Behrmann, Kr. II's fængsels- og befrielseshistorie.
  - J. L. Rohmann, Kr. II's fangenskab (For litteratur og kritik, 1843).
  - A. D. Jørgensen, Kr. II på Sønderborg slot (Danske magasin, 5. række I).
-